

RÉGI
DEBRECENI ÉLET

A város ajándékai
a török hatalmasságoknak

Írta:

Dr. Zoltai Lajos

Debrecen, 1935.

RÉGI DEBRECENI ÉLET

A város ajándékai
a török hatalmasságoknak

Írta :

Dr. Zoltai Lajos

*Méltóságos
dr. Iványi Béla
Egyetemi tanácsos úrnak
örömei udvarhelytel*

1936 1/4.

Zoltai Lajos

Debrecen, 1935.

A török kapzsóság féktelenül por-
tyáztatott a behódolt ráják között
az ajándék követeléseknél, amire az
iszlám régi khanunja — törvénye —
is bátorította az igaz hívőket. In-
nen 8—10 emberöltőnyi távolságból
nagyon elmosódva láthatjuk azt az
emésztő gondot, tépelődést, amely
az új esztendei tisztelgésre vagy a
summaadó bevitelére kötelezett bí-
ráinkat elfogta, amíg a summa és
ajándékok összeszedésében futkosva
izzadva fáradoztak. Nagy dolog le-
hetett megtalálni a kulcsot a kevély
pasák szívéhez és csiszolni, miféle
kedveskedéssel deríthetik jókedvre
már megint a mindig elégedetlen,
mindig duzzogó idegen nemzetség-
beli nagy urakat. A guruló csengő
pénzzé vert sáppadt aranyjai, hál-
vány fehér ezüsttel megtömött er-
szények mellé a debreceni kalmár-
boltokból és műhelyekből mindig
olyan tárgyakat kellett összeválo-
gatniuk, amelyekről sejtették, hogy
a tisztelgéskor éppen azok hiányoz-
nak a tarfejű hatalmasok udvarából.

A XVII. század második tíz esz-
tendeiből fennmaradt főbírói szám-
adások kalauzolásá mellett megis-
merkedhetünk azokkal az arany-
ezüst művekkel, selyem-bársony-
gyapjú-lenszövetek s fűszerekkel kéz-
műárúkkal, élelmicikkekkel, amelyek
Debrecenből a budai, egri pasák és a
szolnoki bégek szeréjaiba vándorol-
tak három esztendő alatt.

Számavesszük tehát, hogy a
fennmaradt főbírói számadások há-
rom esztendejében, micsoda készül-
tettel megrakótti szekereken indultak
útnak a debreceni követségek Szol-
nok, Buda és Eger felé.

I. 1611-ben. Nagy Gál István főbíró
Torma Miklóssal, Aranyos Balázssal
január 28-án megy a szolnoki béghez
az új esztendei szokott tisztelgésre.
Ajándékul visznek a bégnék 150-
kihájának, vagyis helyettesének 40-
a szentmiklósi vajdának 10-, a tol-
mácsnak 7-, a kádnak 10.50-, a pe-
csételőnek és a bég kocsisának 3-
a portolábnak 2-, összesen 222 frt.
50 dénárt. Legalább annyit ér az is,
amit a főbíró különféle tetszetős, —
hasznos holmikban oszt szét a bég
udvarnépe között. Nevezetesen : 6
vég karasiát, 22 sing isztamétt,
(mindkettő szövöttárú) 2 szűrt, 2 fér-
fi sarut, 4 kötőféket, 10 tábla szap-
pant, félmázsá faggyut, egy-egy
vanna (fa bődön) vaját, mézet; 12
korsóban is még vaját, mézet, egy
általag sert, 3 frt árú lencsét, bor-
sót, egy téhely rezes kést (bér-
váltkozó kést skatujával), 2 férfi kőd-
ment, 2 asszonyi sarut, 25 szál istrán-
got, 4 konc papíróst és 3 sebesi pok-
rócot. Magának a bégnék adnak há-
rom lovat, veres isztamétt ernyővel
felszerelt kocsit is. Csak a három ló
árát ismerjük más helyen talált fel-
jegyzésből. Ezeket bíró uram Both
Gergely, Imre deák és Bika Bálint
helybeli polgártársainktól vásárolta
összesen 92 frt, 35 dénaron. Az er-
nyős kocsi ára 16—18 frt. lehetett.

Nagy Gál István főbíró még ez
évi április 12-én Buda felé veszi út-
ját négy kocsin. Torma Miklós, Vil-
lás István és Mike János tanács-
beliek mennek vele. A szentgyörgy-
napj summát viszik. — Gondolnunk
kell ám az útba eső Szolnokra is. —
El nem kerülhetik a bég házáat, any-
nyival is inkább, mert az újévi tiszte-

gés óta Memy nevű új bég lépett a szolnoki szandásák élére. Tudták, — hogy ez is várja udvarlásukat. Főbírónk tehát a jószomszédság érdekében Memy bégnek is adott a szolnoki kifogásnál 150-, helyettesének 45-, udvara népének 26.50 frt; nem felejtkezett meg az új béget is megillető isztamés, ernyős háromlovas kocsirol, egy és más kézbeli ajánlékről sem. Sőt a galibás bég éppen akkor elveszítvén egyik lovát, főbírónk azért is kárpótolta szegényt 16 frt-tal. Hogy ezt is el ne felejtsem, Kálmán Kovács és Szűcs László esküdt bíró március 8-án Szolnokra küldtetvén, már ennek az új bégnek kedveskedtek egy-egy vanna vajjal, mézrel, 8 tábla szappannal, 6 drb. kósovál, asszonyi meg férfiúi sarukkal.

E kitérés után menjünk vissza a budai pasának szánt ajándékokkal Szolnokról tovább ballagni készülő szekerekhez. A pasa mindenféle udvari népe kapott ekkor készpénzben 238 frt. 15 dénárt; külön a pasa három lovát egy kocsi isztamés ernyővel; udvara népével együtt pedig osztózt 8 vég karasiá pósztón, 36 sing kamukán, 18 sing négy ruhához elegendő sztamélen, 2 db. véres bársonyos szablyán, 2 aranyos cápás szablyán, 3 aranyos csákányon, két berbenccse, — (edényféle) mézen vajon, két vanna és 12 korsó mézen, vajon, különféle aranyos késeken (olvasatlanul vitték ezeket) és 13 tábla szappanon. A számadókönyv csak a szappan és a hat ló árat hagyta emlékezetben. Ez is ráment 167 frt-ra. A pasa kincstartója, mikor az ajándékok szétosztása folyt, gyöngéd célzással a győzhetetlen padisah birodalmában legkényelmesebb járműnek nevezte a debreceni háromlovas kocsi. Főbírónk elérte a célzást. De mivelhogy nem volt kézzel felesleges harmadik ilyen kocsi, rávalóul 174 frt. kész-

pénzzel elégitette ki a kincstartó áthozását.

Május 28-ikán városunk palánkfát szállított Szolnokra, a hídhöz. Memy bég ez alkalommal, hogy lecsilapítassék elégületlensége, megint kapott ajándékkul ernyős kocsi és három lovat. Ezek ára 66 frt. volt.

Augusztus elején ismét bégváltás volt Szolnokon. Az új bég, — Huszein nevű, már harmadik újszertendő óta. — Talán ugyanaz a Huszein bég, akivel levéltárunk 1610-ben írott igen barátságos hangú magyar levelet őrizett meg. Udvarlására indulnak hát Villás István és Aranyos Balázs. Visznek az új bégnek, a kihajának, meg ahová kellett 224 frt. készpénzt. 5 vég karasiát, öt ruhához való 22 sing sztamétet, 4 aranyos kést, két vannában mézel, vajjal.

Szeptember 13-ikán föl nem jegyzett ok miatt Torma Miklós és Biczó Márton járják meg Szolnokot és fizetnek ott a kádnak löért, kocsiért, kölcsönpénzért 135 frt-ot; ezenfelül visznek ugyanoda három lovát, — posztóernyős kocsi, két vannában és néhány korsóban mézel, vajjal, fél mész fagygyut, hat hüvely kést.

Október 20-án váratlanul betoppan Debrecenbe a szolnoki kihája (helyettes bég), hogy üres zsebét és kamaráját megtölthesse, öltönyét felülthassa. Elvitt a bég számára 30 frt-ot; magának sancolt 15-öt, a tolmácsnak 4.25 frt-ot. Szekerére pedig felrakott 10 sing sztamétet, egy férfi s egy asszonyi ködment, 2 szür csuhát, 2 férfi s asszonyi sarut, 2 bokor (pár) cipellest, 52 font fagygyut, 12 szál istrángot, 6 tábla szappant, 2 konc papírost, 5 szép kést, mézel, vajjal, lencsét, borsót, puskaport is elégségest.

November 6-án a főbíró Kubak Tamással és Kálmán Kovácsal küld megint a szolnoki bégnek ajándékkul 75 frt-ot, három lovát, veres posztó

ernyős kocsi, két vanna mézel, vajjal, egy vég karasiát, egy vég kentulát (mindkettő a gyapjűszövetnek egy-egy fajtája), három asszonyi ködment, férfi és asszonyi sarut, korsókban pedig mézel. Ezt a kocsi, amely újév óta negyedik volt Szolnok számára, Báthori Gábor, a fejedelm adatta Huszein bégnek, hogy ne búslakodjék nagyon erdélyi útjában szenvedett károsodása miatt.

December 3-án István Kovács és Felhalmi Gergely concivések újra lőtögtetik a fenekellen szolnoki hordót. Először is megadják a porkolábnak azt az öt forintot, amelyet előző alkalommal a bég számára kölcsön kértek; Memmet agának is fizetnek valami posztó áraban 6 frt. 41 dénárt; Sabán deáknak meg 2 frt. adósságot. A bég számára visznek 600 fő kapisztát 4 frt. értékben, két vanna mézel, vajjal, két szür csuhát, 2 asszonyi sarut, fél mész fagygyut, veres viaszot, 3 konc papírost, két szablyát, két szekér szenet. A debreceni török részre való adózásának egyik neve volt a kovács szín, amelyet Szolnokra be is kellett szállítaniok. Két—három—négy szekérral vagy csillyével vitték egyszerre. A szállítmány értéke 2—3 frt.

Ez esztendő török adójából nem szoltunk még az elkésztet demeter-napi adórol. Villás István, Aranyos Balázs, Torma Miklós és Szűcs László december 14-én viszik az 1000 frt. summát Budára két kocsiin. Kézbeadják az adó ajándékát is, amely ezúttal sem kevés. A pasának 180, a tolmácsnak és levelek váltáságában 33.40 frt-ot fizetnek. Hazulról 9 sing skárlátot és 15 sing sztamétet vitték magukkal, ezek pótlása végett Budán vásároltak még annyit, hogy a szétosztott szövetféle ajándékok ára 144 frt. 48 dénár-ra ment fel.

II. Az 1612. évi ajándékozások következnek most. Az új főbíró is. Thót Mihály február 8-án indul Szol-

nokra bemutatkozni. Kapott ekkor a bég 165, a kihája 40, a kádi és a tolmács 10—10, a deák, pecsétnyomó együtt 15.70, a szentmiklósi vajda 10 frt-t. Vitt továbbá a főbíró három ökröt pasztornának, azaz füstölt húsnak való, három lovát és isztamét ernyős kocsiával együtt 5 és fél vég karasiát, egy aranyos szablyát, istrángokat, kötőfékeket, férfi- és asszonyi sarukat, mézel, vajjal, feles memmységben, fél mész fagygyut 3 tábla szappant, férfi ködment, egy szür. öt frt. árú lent, 20 sing isztamétet, egy nyest bőrt belésnek, hét kósót meg olasz gyümölcsöt, azaz narancsol-citromot.

Ez esztendőben a vezér pasa úgy rendezte, hogy a szentgyörgy-napi summát Szolnokon fizessék Huszein bég kezébe. Ebből pedig az következett, hogy a summa után kettősen, sőt hármason kellett gondoskodni főbíró uramnak az ajándékokról. Számított erre a bég is Szolnokon, a pasa is a jól őrzött Budán. Villás István és Torma Miklós április 12-én beviszik a summát, 1000 frt Szolnokra és szokás szerint megtoldták azt a bég számára 5 sing isztaméttel, mézrel, vajjal, fagygyuval, lencsével, borsóval, 3 asszonyi saruval, cipellest, kötőfékkel és sok más aprólékkal. Fizettek még ugyanekkor levelek váltáságában 18 frt., két ökr váltáságában 3 frt., Kurkut csak aznak is megadnak adósság fejében 2 frt-ot. Thót Mihály főbíró csak június 16-án ment fel Budára, Villás István, Torma Miklós és Takács Mózes esküttel társaságában, hogy felmutassa a summaadó befizetéséről Szolnokon kapott nyugtát és megadja a summaadó járó ajándékokat a pasának is. Ámde Szolnokon nem mehettek feresztül busás vámfizetés nélkül. Ezúttal kapott a kádi három ló és hozzáillő kocsi váltáságában 100 frt-ot, a bég is 45 frt-ot ajándékkul.

A budai törököket pedig a követke-

zökkel örvendezteték meg a debreceniek.

A pasa helyettese kapott 3 ló és kocsis váltásában 120 frt-ot, a tolmácsnak 20, Imre úr basának 15, — különféle kapuchiáknak 35, a kengyelutóknak 8, a pasa hordozóinak 3, Kurkut csakznak usura pénzül 15 frt. jutott. Levélváltásában 6 frt. fizettek. Ezen felül szétosztottak 5 sing isztamétet, négy vég kentulát, egy ruhára való atlatot és egy aranyos csákányt. Ezeket Budán vásárolta meg főbíró urunk, mert nem lett elég az, amit hazulról vitt magával. Pedig most sem fukarkodott az otthoni készülődsénél. Magához vett két kocsit hat lóval, isztamét ernyőket, két veres bársonyos pallost, — cápás aranyosszablyát, aranyos botot, két aranyos csákányt, három vég karasiát, tíz sing dupla bársonyt, késeket, mézet, vaját, fagygyut etc.

Az őszi demoternapi summa befizetésénél megismétlődött a tavaszi kétfős ajándékozás. Ezt már azért sem lehetett elkerülni, mert Szolnokra októberben új szandsák bég érkezett, Hasszán nevű. Mithogy ennek is már jóelőre viszkelt a tenyerc: jámbor eleink nagyobb bajok megelőzése végett megkenték a bégét 150, a kiháját 50, a tolmácsot 11.25, a szentmiklósi vajdát 10 forinttal. Rájuk terítették még 9 sing karasiát is.

A summa befizetéséről Szolnokon kapott elismervényt Villás István, Aranyos Balázs és Ötvös Pál bemutatás végett tovább vitték Budára. Itt a pasa divánja rendben levőnek találta, annyival inkább, mert az eszes és körültekintő debreceni bírák küldtek a divánban ülő urak számára három lovat isztamét ernyős kocsival, új hámokat, öt és fél vég karasiát, 35 sing isztamétet, egy veres bársonyos szablyát, két aranyos botot, egy aranyos csákányt, mézet,

vaját és minden egyebet, ami ilyenkor szokás.

Az ajándékosztogatás rendes, — hétköznapi szokássá lett a törökökkel való mindenféle találkozás alkalmával: akár a hódolt magyar ment ő hozzá, akár ő ment alátvalói közé. Ajándékot követelt akkor is, amikor a debreceni tanács a defter értelmében a szolnoki vár és hid körül dolgoztatott idevaló álcokkal, kovácsokkal, avagy palánkfát és abrakot hordatott oda.

1612 március 12-én Mike János, Szűcs László három lovat, kocsit, öreg kocsjira való új ernyőt vittek a budai pasának. Hogy a szolnoki átjáróra vizgázó bégét sárga irigység ne fogja el: ez is kapott ugyanakkor egy új kocsit.

A már eddig megnevezett ajándékokon kívül különféle alkalmakkor mennyi minden „marhához” jutott ingyen a szolnoki bég csak 1612-ben, a nevéket ide rakom sorba: nyereg (ára 2 frt. 75 dr.) pallos aranyozása (4 frt.), új aranyos pallos, két aranyos szablya, öt sing sztamét, tíz sing tafota, egy vég és tíz sing karasia, két zsák aszalt szilva, borsó, lenese, méz, vaj mérlelenül, egy vágó tehén, két vágó ökör, ezer fő kanosza. A szolnokon székelő kádink (bíróink) is jutott egy új szekér: ócska szekérét pedig a főbíró megvassaltatta.

III. Az 1617. évi számadás adataiból szerkesztem össze a harmadik ábrát Debrecen XVII. századbeli török terheiről. A szultán magyarországi főhelytartója, a budai pasa ebben az esztendőben már nem Budára, hanem Egerbe rendeli a debreceniek summaadóját ajándékaival együtt. Amikor Kubak Tamás és Takaró Mátyás éppen efelől tudakozódnának Budán az új vezérpasa helyettesénél: a kapott felvilágosítást egy aranyos csákánnyal és cifra késekkel fizetik meg. Szolnok Eger-

rel is osztozik tovább a debreceni zsíros koncon.

Villás István ezévi főbíró március 10-én megy a szolnoki új béghez, új bíró ajándékival megrakott szekereken, Mike János és Kubak Tamás társaságában. A bég és udvarnépe meglehetett elégedve. — Mert a bég 250, az új kádi 100, a kihája 50, a tolmács 13, a bég felesége 10, a szentmiklósi vajda 18, az udvar egyéb személyzete 23 frt-ot kapott. Ajándéktárgy is ment bőven: három szép kancaló kocsival; megért 88 frt-4; hat vég karasia, 24 sing sztamét, amely hat ruhára volt elég, egy veres bársonyos aranyos kard, két aranyos csákány. Kaptak még a szolnoki törökök 13.10 frt. értékű papucsot, czizmát: paszternának három tehenet 27 frt. 20 dr. értékben; továbbá mézet, vaját, sok apróleket értékelés nélkül.

Az 1617. évi summaadót Villás István főbíró többedmagával, névszerint Kerékgyártó Mátyással, Kubak Tamással, Mike Jánossal, Makay Pállal, Torma Miklóssal, Szűcs Györggyel és Török Jánossal vitte be Egerbe, július 25-én. Azonban a pasa váratlanul felcsapta a summát 2000 frt-ól 3000-re: áristommai még is vette, sőt a regestum szerinti még ennél is többet sajtolt ki belőlük azaz 3800 frt-ot, semmibe sem nézvéen a császár levelét, amelyet pár hónappal azelőtt hoztak Konstantinápolyból Csongorádi János és Torma Miklós atyánkfiai. A pasa keményesége nem lágyult meg az ajándék láttára sem, pedig sok szép ajándékot csillogtattak meg előtte a debreceni bírák. Készpénzben adtak neki 350, a kihájának 75, ló és kocsiváltásában 100, a kincstartónak is a ló és kocsist 206, a pasa és kincstartó udvari népének, főembereknek, csakozóknak, „sok sancoltatásért levelek váltáságával össze (együtt)” 132.80 frt-ot. Ezen-

felül: két veres bársonyos aranyos pallos, egy aranyos cápás szablya, két aranyos csákány, egy aranyos bot, nyolc vég karasia, 40 sing sztamét, amiből tíz ruhát szabhattak ki, egy festett kocsit, sztamétfedelével, három jó kanca ló, utóbbiakat főbírónk oszgyáni emberektől vette 112 frt-on, továbbá méz, vaj bőséggel, sok apróleket, „kit csak Isten tudja mennyi sok” volt az ajándékok leltárában.

A szolnoki bég 1617-ben is, az új bíró ajándékán kívül, többször kapott ajándékot. Így készpénzül 40 frt-ot; mások mézet, vaját, gyümölcsöt, kapisztát, (ahogy akkor hívták a káposztát) sok apró kézbeli ajándékot: ötvös műveket, például nyakbavaló láncot a bég feleségének. Főbírónk a szolnoki csakozóknak (hírnökök) is kedveskedett egy ruhára való isztaméttel, amely megért 7-frt-ot; mégis „hamisan vötte”, jegyezte meg notáriusunk.

Az év vége felé bégválozás híret kapják Szolnokról a debreceniek. — Nosza december 13-án István kovács és Dobozi István útnak indulnak az új bég Mohamed közsöntésére, „kézi ajándékokkal”. Hanem azért a következő 1618. évi főbíró, Tolnai Imre deák is udvarolt nája január 24-én Szűcs László és Csabay András társaságában, hasonlóképpen a szokott ajándékokkal. Április 5-én pedig mesterurcái Szabó Ferenc vizt Mohamednek egy aranyos botot, csákányt és vízihordó talvizyát hordóstul.

Erről az 1618 esztendőről csak áprilisi végéig figyelhetjük meg a város kiadásait. Április végén ugyanis nagy sajnálatunkra megszakadt a főbíró sáfárkodásának igen érdekes naplója.

Ez év első harmadára esik ns. Tholnai Imre deák főbíró budai utazása és fogságba vettése a főz-

rek harmincadja miatt. Még a naplóból tudjuk meg, hogy a főbíró és társait: — Aranyos Balázst, Mike Jánost és Szücs Gergelyt Bethlen Gábor közbenjáró követsége szabadította ki a török-áristomból. Ők sem üres kocsiikkal és nem üres zsebekkel indultak Budára. Vittek magukkal 535 frt. készpénzt, „az mire kell”, 24 sing kamukát, 27 sing sztamétel, 5 vég egész karasiát, három jó lovat, festett kocsi, Két szép aranyos kardot, pallost, aranyos botot, aranyos csákányt is kettőt, meg más egyebet, ami lapasztalás szerint tetszett a töröknek és sokféléit, ami csak feljért a követség alá rendelt három szekerre. Az eredmény — amint már mondtam — néhány heti esőtét tömlőc a budai vár valamelyik félelmetes bástyájában. A tőzsrékért pedig utólagosan fizetett még a város 1737 frt. bírságot és megtette azt három lovas szép kocsiával.

Ezúttal nem hoztam elő a török helyőrség zsoldjára szedett szerző-

dött — és a császár hombárjába hordott élel és adókat. Csak a budai, egri, szolnoki nagy- és kis zarnokok, a pasák, bégék, ezek udvari népe móló kapzsiságának három-négy esztendőről följegyzett eseteit szedtem füžérbe. Meglátszik ebből is, mennyire szertelenül zsebpénzelték magokat a behódolt Debrecen által. — Meglátszik, milyen sűrűn és mindannyiszor drága, kövér, öreg ajándékokkal megrakodva, rájáak aláztossággával hajlongva kellett bíráinknak udvarolniok, kevély, rangos mi-volluk előtt, nem felejtkezhetvén meg hárembeli asszonyaik pipere cikkeitől és a korán szerint kezelt konyhájuk legkedveltebb szükségleteiről sem: a mézről, vajról, pasztornáról, fűszerszámról és a fagygyuról sem, amihez jámbor eleink legalább színlelt illendőségéből bizonyosan jóétvágyat is kívántak az igazhittű fogyasztóknak.

Es ez így ment közel másfél száz — pontosan százharminchét esztendőn keresztül 1555-től fogva 1692-ig.